

Галина ЛОТФІ ГАРУДІ,
orcid.org/0000-0001-6713-9056

доктор філософії,
докторантка

Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
Національної академії педагогічних наук України
(Львів, Україна) iDrLotfi@gmail.com

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВИТИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ

Характеристика основної теми. Філософія освіти сприяє пошуку інваріантних спільних ідей, інтеграції стратегічних пріоритетів освітньої діяльності в єдиному світовому освітньому просторі, окреслює основні межі, у яких може змінюватися практика освіти. Філософські погляди визначають основні цілі освіти, тоді як загальна динаміка модифікує загальні цілі і практику. Проблема. Пошук загальних тенденцій та законів освіти змушує звертатися до філософських проблем, а різноманіття людського суспільства дозволяє виявити існування та універсальних цінностей, а також можливість поширення ідей через кордони різних країн. Білінгвальна культура інтегрує все, сприяє розвитку позитивних тенденцій освіти, висуваючи на чільне місце особистість людини. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні філософсько-методологічних аспектів розвитку білінгвальної освіти (ознаки – тенденції – підходи) на засадах інтегративного підходу. Узагальнені результати. Виявлено такі ознаки білінгвальної освіти як системи: структурності (як розвиток загальної білінгвальної політики у галузі освіти, постановці спільних цілей освіти, змісту освіти, педагогічних технологій у контексті міжкультурної взаємодії фахівців у галузі освіти), взаємозалежності системи та середовища (актуалізуються інтеграційні процеси в освіті у взаємозв'язку з особливостями розвитку сучасної білінгвальної цивілізації, що характеризує її соціально-економічну інтеграцію), ієрархічності системи (дозволяє розглядати європейську освіту як феномен культури, в основі якого культурні цінності, що не принижують культурні національні норми та традиції) та багатоаспектної системи (означає, що вивчаються різні сфери білінгвальної освіти: педагогічна наука, шкільна освітня практика, підготовка вчителів тощо). Проаналізовано тенденції розвитку педагогіки в контексті інтеграційних освітніх процесів, зокрема відкритість дослідницького поля до вивчення проблем освіти (від педагогічного процесу у конкретному навчальному закладі до тематичних глобальних досліджень на світовому чи загальноєвропейському рівні, де об'єктом досліджень є освітня практика у контексті різноманітного та цілісного світу); відкритість методології до гуманітарних наук (філософії, антропології, культурології, психології, соціології, історії, етнології тощо), інтеграція філософських позицій (позитивізм, постмодернізм) та різноманітність методів освіти (загальнонаукових, соціологічних, гуманітарних). Обґрунтовано доцільність використання системного, діяльнісного, аксіологічного підходів та визначено роль інтеграційних процесів у гуманізації білінгвального суспільства.

Ключові слова: філософсько-методологічні аспекти, розвиток, підхід, тенденції, білінгвальна освіта, система, діяльність, інтеграція, структура.

Halyna LOTFI GHARODI,
orcid.org/0000-0001-6713-9056

Philosophy Doctor,
Postdoctoral Researcher

Ivan Ziazium Institute of Pedagogical Education and Adult Education
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
(Lviv, Ukraine) iDrLotfi@gmail.com

PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF BILINGUAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE INTEGRATIVE APPROACH

*Characteristic the main topic. The philosophy of education promotes the search for invariant common ideas, the integration of strategic priorities of educational activity in a single global educational space and outlines the main boundaries within which the practice of education can change. Philosophical views determine the main goals of education, while general dynamics modify general goals and practice. **Problem.** The search for general trends and laws of education forces us to turn to philosophical problems and the diversity of human society allows us to discover the existence and*

*universal values, as well as the possibility of the spread of ideas across the borders of different countries. Bilingual culture integrates everything and contributes to the development of positive trends in education, putting the personality of a person in a prominent place. **The purpose of the study** is to substantiate the philosophical and methodological aspects of the development of bilingual education (characteristics – trends – approaches) based on the principles of an integrative approach. **Generalized results.** The following signs of bilingual education as a system were identified: structurality (such as the development of a general bilingual policy in the field of education, the setting of common goals of education, the content of education, pedagogical technologies in the context of intercultural interaction of specialists in the field of education), interdependence of the system and the environment (integration processes in education are being updated in relationship with the features of the development of modern bilingual civilization, which characterizes its socio-economic integration), hierarchical system (allows us to consider European education as a cultural phenomenon, based on cultural values that do not demean cultural national norms and traditions) and multifaceted system (means, which study various areas of bilingual education: pedagogical science, school educational practice, teacher training, etc.). The trends in the development of pedagogy in the context of integrative educational processes are analyzed. In particular, the openness of the research field to the study of educational problems (from the pedagogical process in a specific educational institution to thematic global research at the world or pan-European level, where the object of research is educational practice in the context of a diverse and integral world), the openness of the methodology to the humanities (philosophy, anthropology, cultural studies, psychology, sociology, history, ethnology etc.), the integration of philosophical positions (positivism, postmodernism) and the diversity of education methods (general science, sociology, humanitarian). The expediency of using systemic, activity and axiological approaches is substantiated, and the role of integration processes in the humanization of a bilingual society is defined.*

Key words: philosophical and methodological aspects, development, approach, trends, bilingual education, system, activity, integration, structure.

Постановка проблеми. Пошук загальних тенденцій та законів освіти змушує звертатися до основ філософії, а різноманіття людського суспільства дозволяє виявити існування універсальних цінностей та можливостей поширення ідей через кордони різних країн. Нині методологія педагогіки перебуває у стадії активного розвитку як на рівні науки, так і практики. Методологія наукового пізнання у педагогіці використовує підходи та знання всіх рефлексивних дисциплін, зокрема філософії, аксіології, історії, культурології тощо. Поширення філософії постмодернізму, яка стверджує, що перебіг подій в освіті передбачити неможливо, визначають інноваційні підходи до педагогічних досліджень. Процес модернізації, який відбувається в наш час, є результатом постмодерністських тенденцій і тісно пов'язаний з поширенням нових цінностей в освіті. Водночас, епоха постмодернізму висуває на чільне місце особистість людини. Простір для автономних рішень та діяльності людей значно збільшується, а особиста свобода та розвиток, прийняття самостійних рішень стають неодмінними умовами сучасної освіти.

Зокрема, двомовність існує з тих пір, як відбувається спілкування між групами людей, що розмовляють різними мовами. На політичному рівні більшість держав вважають себе одномовними, перебуваючи під впливом політичних течій, які у більшості заохочують ідеал однієї нації та однієї мови. Однак багатомовність є дуже поширеною у світі через розвиток історичних подій, в першу чергу імміграцію та суттєве збільшення мобільності сучасної людини у її переміщенні з країни у країну.

Аналіз досліджень. На сучасному етапі розвитку суспільства одним з пріоритетних завдань є виховання молоді, «здатної здійснювати ефективну міжособистісну та професійну взаємодію у міжкультурному просторі засобами рідної та іноземної мов. Вирішенню цього завдання сприяє виховання білінгвальної культури спілкування, яке визначається нами як педагогічний процес об'єднання знань, вмінь та навичок білінгвального спілкування з бікультурною сприйнятливістю, що забезпечує набуття особистістю позитивного досвіду білінгвального спілкування» (Венєвцева, 2015: 140). Не дивлячись на те, що «білінгвальна освіта має певні недоліки, можна зробити висновки, що все ж таки переваг вона має більше. Про це свідчать дані і психологів, які стверджують, що білінгви мають кращі розумові здібності, більш винахідливі, мають креативне мислення, мають кращу пам'ять ніж монолінгви та гнучкий розум. Для них характерно раціональне мислення, вони краще вивчають іноземні мови, легше соціалізуються, більш відкриті різноманітним культурам. Крім того, білінгвізм несе економічні переваги для людини в майбутньому» (Курінний, 2019: 107).

Розвиток мережевої основи інтеграційних процесів науково-освітніх мереж в Україні та дослідницьких і освітніх мереж в інших країнах до рівня національної інфраструктури, «стає основою взаємозв'язку інтеграційних процесів в освіті та суспільстві. Це дає змогу розглянути інтеграційні процеси як об'єктивні самоорганізуючі процеси, розкрити їх полісуб'єктивність на різних рівнях, діалектику інтеграційних і дезінтеграційних тенденцій» (Мельник, 2013: 9). Окремого розв'язання

«потребує проблема розроблення двомовного навчального забезпечення для всіх рівнів освіти. Невіддільним складником впровадження цього підходу є запровадження програм підготовки асистентів із комунікації» (Замша, 2020: 121).

Теоретико-методологічні основи формування білінгвальної комунікативної компетенції здобувачів освіти в умовах діалогу культур досліджувалися в роботах Володимирової та Шевченко (2022). Серед численних праць щодо основ білінгвальної освіти і білінгвізму ми спиралися на Бейкер (2016), а також фундаментальну працю Ліни Костенко «Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала» (2015) та ін.

Водночас, у методології сучасної педагогіки ґрунтовні розробки філософських та світоглядних аспектів білінгвізму знаходяться на етапі свого розвитку і вимагають ще низки додаткових досліджень.

Мета статті – обґрунтування філософсько-методологічних аспектів розвитку білінгвальної освіти на засадах інтегративного підходу.

Виклад основного матеріалу. Постмодернізм є моделлю культури, яка сформувалася на Заході у 60-ті роки, які були періодом ідеологічної нестабільності та дезорієнтації. Сумніви щодо фундаментальних принципів суспільства наростають, викликаючи повне заперечення колишніх ідеалів та правил суспільного життя. Сучасна людина, яка живе у цифровому та полікультурному суспільстві, вже не усвідомлює відповідних цінностей та суспільних стандартів. Люди змушені робити власний вибір, вони керуються власною оцінкою того, що вважають правильним чи неправильним.

У постмодерній культурі важлива роль належить питанням про національну, культурну та індивідуальну ідентичність людини. Політичні партії, асоціації, концерни, навчальні заклади, індивіди шукають власну ідентичність, власний характер та образ. Нині спостерігається криза колективної ідентичності як особливості постмодерної культури. Водночас, зростає значущість індивідуальної культурної ідентичності. У цьому контексті культура сприймається як міра людського в людині. Моральні, гуманні якості особистості стають провідними у відносинах людей.

Сучасна філософія постмодернізму підкреслює, що ніщо не може бути пізнане з упевненістю, тому наукове дослідження має бути локалізоване у часовому просторі та території. Філософія постмодернізму визначає і процедуру пізнання у порівняльних дослідженнях: перехід від описової історико-філософської функції до інтерпретації, етіології (вчення про причини та умови виникнення явищ), передбачення.

Філософсько-теоретичною базою нашого дослідження стала філософія відкритого суспільства, ідеї про кризу сучасної культури та постмодернізму (пошук нових цінностей та критеріїв у всіх сферах культури, нових форм відносин людини зі світом). Починаючи з вирішення загальних питань, філософія освіти переходить до практичних завдань. З уявлення про модель випускника виводиться навчальний план, що дозволяє сформуванню якості майбутнього людини. Поряд із моделлю випускника будується і модель викладача.

Філософія освіти може перетворитися на освітню ідеологію та впливати на освітню політику. Саме філософія веде до пошуку інваріантних спільних ідей, без яких важко розраховувати на інтеграцію стратегічних пріоритетів діяльності в єдиному світовому освітньому просторі, а отже, і на поступову конвергенцію та духовну інтеграцію суттєво різних людських спільнот. Це окреслює межі, у яких може змінюватися практика освіти та пристосуватися до конкретної ситуації в швидкозмінному світі. Тому, філософію можна розуміти як потрійну сутність (діяльність, відношення, зміст), що визначає спрямованість освіти, оскільки цілі освіти пов'язані з гносеологічним та аксіологічним змістом філософських поглядів людини. Саме ці погляди визначають основні цілі освіти, тоді як загальна динаміка модифікує конкретні цілі і практику.

Риси прагматизму, які знайшли місце у філософії освіти епохи постмодернізму це ідея умовності знання, неприйняття метафізичних схем, активна соціальна позиція у вирішенні людських проблем, а також схильність скоріше до соціальних, ніж до індивідуальних питань. Концепція екзистенціалізму, розвивається в ідеях залучення людей до самопобудови, самоосвіти, саморозвитку, самовизначення.

Філософське обґрунтування вимагає чіткого визначення *ознак розвитку білінгвальної освіти у полікультурному просторі України*.

Ознака структурності білінгвальної освіти як системи виявляється у розвитку загальної білінгвальної політики у галузі освіти, у постановці спільних цілей освіти змісту навчання і виховання, педагогічних технологій у контексті міжкультурної взаємодії фахівців у галузі освіти.

Ознака взаємозалежності системи та середовища виявиться у взаємозв'язку з особливостями розвитку сучасної білінгвальної цивілізації, що характеризує соціально-економічну інтеграцію суспільства.

Ознака ієрархічності системи білінгвальної освіти дозволяє розглядати європейську освіту як феномен культури, де загальнокультурні цінності не принижують національні культурні норми та традиції.

Ознака багатоаспектної системи передбачає дослідження різних сфер білінгвальної освіти: педагогічна наука, шкільна освітня практика, підготовка фахівців різних спеціальностей тощо.

Ми погоджуємося з позицією, що всі сучасні дослідження мають бути *системними*. Це необхідно для підтвердження соціальних теорій та гіпотез, для формулювання припущень, для аналізу специфіки та унікальності соціокультурних явищ, для розробки класифікацій. Без системного підходу неможливо дослідити освіту як складний феномен культури у її розвитку. Основними ознаками системи є цілісність, структурність, взаємозалежність системи та середовища, ієрархічність, багатоаспектність тощо. Системний підхід у нашому дослідженні акцентує увагу на двох найважливіших ознаках освіти як системи відкритості та розвитку.

Звернемося до методологічного осмислення проблеми *інтеграції*. Методологія – це система найбільш загальних принципів, положень та методів, що становлять основу тієї чи іншої науки. У цій якості вона містить ряд принципів та регулятивів, які застосовуються у психології та педагогіці відповідно до їх предмета.

Це вимагає розробки та застосування спеціальної конкретно-наукової методології, особливо в сучасних умовах, для яких характерна безпосередня взаємодія численних напрямів та спеціальностей. Саме тому так важливо зрозуміти та осмислити загальнометодологічні підходи до проблеми інтеграції, принципи її реалізації, умови здійснення, міжпредметні зв'язки та відносини, які є базисом для конкретних методів та технологій в освіті.

В результаті вивчення проблеми інтеграційних процесів у білінгвальній освіті визначилося дослідне поле, яке включає три взаємопов'язані сфери: педагогічну науку як рушійну силу розвитку інтеграційних процесів в освіті, шкільну освіту як сферу розвитку інтеграційних процесів та педагогічну освіту як умову підготовки суб'єктів в освіті до інтеграційних процесів. Дослідження інтеграційних процесів у цих сферах зажадало розробки спеціальної методології, яка включила сукупність взаємодоповнюючих підходів: традиційний системний, діяльнісний, аксіологічний та нетрадиційний проектувальний. Провідним та системотворчим підходом став культурологічний підхід.

Новими тенденціями у розвитку педагогіки у зв'язку з інтеграційними процесами освіти є: відкритість дослідницького поля до вивчення різних проблем освіти (від педагогічного процесу у конкретному навчальному закладі до тематичних глобальних досліджень на світовому чи загальноєвропейському рівні); відкритість методології: до гуманітарних наук (філософії, антропології, культурології, психології, соціології, історії, етнології та ін.), до різноманітності філософських позицій (позитивізм, постмодернізм), до різноманітності методів (загальнонаукових, соціологічних, гуманітарних) тощо.

При вивченні інтеграції в освітній практиці застосовується *діяльнісний підхід*, що обґрунтовує можливість перенесення та використання технологій міжкультурної взаємодії спеціалістів в освіті. Категорія цінностей в освіті спонукає звернутися до *аксіологічного підходу*, що орієнтує на аналіз духовно-культурних цінностей, які керують розвитком сучасних систем освіти в європейських країнах. Водночас, у методології виявлено ще одну особливість, пов'язану з *принципом евристичності*, тобто здатністю забезпечити появу нових ідей у конкретних проблемних ситуаціях. Тут методологія перетинається з філософією і є основою зміни підходів, що відповідають перспективам розвитку системи освіти та суспільства загалом.

Висновки. Виявлено такі ознаки білінгвальної освіти як системи: структурності (як розвиток загальної білінгвальної політики у галузі освіти, постановці спільних цілей освіти, змісту освіти, педагогічних технологій у контексті міжкультурної взаємодії фахівців у галузі освіти), взаємозалежності системи та середовища (актуалізуються інтеграційні процеси в освіті у взаємозв'язку з особливостями розвитку сучасної білінгвальної цивілізації, що характеризує її соціально-економічну інтеграцію), ієрархічності системи (дозволяє розглядати європейську освіту як феномен культури, в основі якого культурні цінності, що не принижують культурні національні норми та традиції) та багатоаспектної системи (означає, що вивчаються різні сфери білінгвальної освіти: педагогічна наука, шкільна освітня практика, підготовка вчителів тощо).

Проаналізовано тенденції розвитку педагогіки в контексті інтеграційних освітніх процесів, зокрема відкритість дослідницького поля до вивчення проблем освіти; відкритість методології до гуманітарних наук, інтеграція філософських позицій та різноманітність методів освіти.

Обґрунтовано доцільність використання системного, діяльнісного, аксіологічного підходів та визначено роль інтеграційних процесів у гуманізації білінгвального суспільства.

До подальших напрямів дослідження відносно актуалізацію світоглядних аспектів білінгвальної освіти у полікультурному просторі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейкер К. *Основи білінгвальної освіти і білінгвізму*: пер. з англ. 5-те вид. Дніпро: ЛІРА, 2016. 645 с.
2. Веневцева Є. Критерії, показники та рівні вихованості білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*: зб. наук. пр. 2015. Вип. 140. С. 26–31.
3. Владимірова В. І., Шевченко О. М. Теоретико-методологічні основи формування білінгвальної комунікативної компетенції здобувачів освіти в умовах діалогу культур. *Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. онлайн конф. (Полтава, 25 травня 2022 р.). Полтава: ПДАУ, 2022. С. 145–149.
4. Замша А. В. Концептуальні засади створення бімодально-білінгвального освітнього середовища для глухих і напівглухих осіб. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 30. Т. 2. С. 118–121.
5. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала. *Психологія і суспільство*. 2015. № 1. С. 6–15.
6. Курінний О. В. Білінгвальна освіта в Україні та світі. *Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 15–16 листопада 2019 р.). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. С. 104–107.
7. Лотфі Гаруді Г. С. *Розвиток білінгвальної шкільної освіти в Англії та Уельсі*: дис. ... д-ра філософії. Київ, 2020. 282 с.
8. Мельник О. Л. *Інтеграційні процеси в освіті (соціально-філософський аспект)*: дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.10. Київ, 2013. 226 с.

REFERENCES

1. Beiker K. (2016). *Osnovy bilinhvalnoi osvity i bilinhvizmu* [Fundamentals of bilingual education and bilingualism]. Dnipro: LIRA. 645 s. [in Ukrainian].
2. Vieniutseva Ye. (2015). Kryterii, pokaznyky ta rivni vykhovanosti bilinhvalnoi kultury spilkuvannya studentiv vyshchychkh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Criteria, indicators and levels of upbringing of bilingual culture of communication among students of higher pedagogical educational institutions]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka* – Academic notes Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences: coll. of science papers, 140, 26–31. [in Ukrainian].
3. Vladymyrova V. I., Shevchenko O. M. (2022). Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya bilinhvalnoi komunikativnoi kompetentsii zdobuvachiv osvity v umovakh dialohu kultur [Theoretical and methodological foundations of the formation of bilingual communicative competence of students in the conditions of cultural dialogue]. *Mova i mizhkulturna komunikatsiia: teoriia ta praktyka* – Language and intercultural communication: theory and practice: materialy III Vseukrain-skoj naukovo-praktychnoi onlain konferentsii. Poltava: PDAU. 145–149. [in Ukrainian].
4. Zamsha A. V. (2020). Kontseptualni zasady stvorennia bimodalno-bilinhvalnoho osvitnoho seredovyscha dlia hlukhykh i napivhlukhykh osib [Language and intercultural communication: theory and practice]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 30, 2, 118–121. [in Ukrainian].
5. Kostenko L. (2015). Humanitarna aura natsii, abo Defekt holovnoho dzerkala [Humanitarian aura of the nation, or Defect of the main mirror]. *Psykhohohiia i suspilstvo* – Psychology and society, 1, 6–15. [in Ukrainian].
6. Kurinnyi O. V. (2019). Bilinhvalna osvita v Ukraini ta sviti [Bilingual education in Ukraine and the world]. *Pedahohika ta psykhohohiia: suchasnyi stan rozvytku naukovykh doslidzhen ta perspektyvy* – Pedagogy and psychology: current state of scientific research development and prospects: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Zaporizhzhia: Klyasychnyi pryvatnyi universytet. 104–107. [in Ukrainian].
7. Lotfi Harudi H. S. (2020). *Rozvytok bilinhvalnoji shkilnoi osvity v Anhlii ta Uelsi*: [Development of bilingual school education in England and Wales]. PhD diss. Kyiv, 282 s. [in Ukrainian].
8. Melnyk O. L. (2013). *Intehratsiini protsesy v osviti (sotsialno-filosofskyi aspekt)*. [Integration processes in education (social and philosophical aspect)] PhD diss. Kyiv. 226 s. [in Ukrainian].